

Οι εκφραστικοί τρόποι - τα εκφραστικά μέσα

■ Για να σχολιάσουμε-ερμηνεύσουμε τη γλώσσα-τη μορφή του κειμένου εξετάζουμε:

- την κυρίαρχη **λειτουργία** της γλώσσας (κυρίως: αναφορική/δηλωτική ή ποιητική/συν(υπο)δηλωτική)
 - τη **σαφήνεια** και την **ακρίβεια** του λόγου
 - τη χρήση **ειδικού λεξιλογίου**
 - τον **εκφραστικό και λεξιλογικό πλούτο**
 - τη χρήση **συγκεκριμένων ρηματικών προσώπων και εγκλίσεων** (π.χ. του α' ή του β' ρηματικού προσώπου, υποτακτικής ή προστακτικής έγκλισης κ.τ.ο.)
 - τη χρήση **μακροπερίοδου ή μικροπερίοδου λόγου**
 - τη χρήση των **σημείων στίξης**
 - τη χρήση **ενεργητικής ή παθητικής σύνταξης** κλπ
- ☑ Προκειμένου να ερμηνεύσουμε τις γλωσσικές επιλογές του συγγραφέα ελέγχουμε κυρίως τις **προθέσεις** του (τους στόχους που επιδιώκει γράφοντας το κείμενο) σε συνάρτηση με το **συγκεκριμένο κειμενικό είδος** (άρθρο, δοκίμιο, επιστολή, ομιλία.) και τις «απαιτήσεις»/ «προδιαγραφές» του.
- ☑ Με **άλλα λόγια**, ελέγχουμε την επικοινωνιακή διάσταση του κειμένου (εξετάζετε: «ποιος μιλάει ή γράφει», «σε ποιον», «γιατί» κ.τ.ο.).

Το σύνολο των γλωσσικών/ εκφραστικών επιλογών διαμορφώνουν το **ύφος** του κειμένου.

☑ **Είδη/ κατηγορίες ύφους:**

- απλό ≠ σύνθετο-πυκνό-μεστό (ως προς τα νοήματα): προσπάθεια να διατυπωθούν τα νοήματα με τη μέγιστη οικονομία λέξεων.
- λιτό - ανεπιτήδευτο - φυσικό (ως προς τα εκφραστικά μέσα): κυριαρχεί η παρατακτική σύνδεση ή/ και το ασύνδετο σχήμα,

σύντομες περίοδοι, ενεργητική σύνταξη, απουσιάζουν σχήματα λόγου, απλό λεξιλόγιο.

- **οικείο**: παρατακτική σύνδεση, στοιχεία προφορικότητας, χρήση α' και β' ρηματικού προσώπου.
- **ζωντανό, παραστατικό**: αφήγηση σε ιστορικό ενεστώτα, χρήση ευθέως λόγου, ρητορικών ερωτημάτων, διαλόγου, παραδειγμάτων.
- **επιτηδευμένο, πομπώδες ή μεγαλοπρεπές**: χρήση υπερβολής, «βαρύγδουπες» λέξεις και εκφράσεις, πληθωρικότητα στον λόγο.
- **σοβαρό-επίσημο-τυπικό**: ορολογία, παθητική σύνταξη, τριτοπρόσωπος λόγος, υποτακτική - σύνθετη σύνταξη, μετοχές, μακροπερίοδος λόγος, εξεζητημένο λεξιλόγιο - λόγιες λέξεις και δομές.
- **ειρωνικό, σαρκαστικό, επικριτικό, καυστικό, δηκτικό**: ειρωνεία, υπαινιγμοί με δηκτική διάθεση.
- **χιουμοριστικό, παιγνιώδες**: καθημερινό, απλό λεξιλόγιο, στοιχεία προφορικού λόγου, ευφρολογήματα, σχολιασμός, υπονοούμενα και υπαινιγμοί με παιγνιώδη/ χιουμοριστική διάθεση.
- **αναλυτικό**: παραδείγματα, συγκεκριμένες εφαρμογές.
- **αλληγορικό** ≠ ρεαλιστικό.
- **εξομολογητικό**: χρήση α' ρηματικού προσώπου.
- **προτρεπτικό, διδακτικό**: «πρέπει να», διατύπωση προτάσεων και συμβουλών.
- **λυρικό**: συναισθήματα, εικόνες, μεταφορική χρήση του λόγου, ισχυρή επίκληση στο συναίσθημα.
- **περιγραφικό** (σε περιγραφικά κείμενα).
- **αφηγηματικό** (σε αφηγηματικά κείμενα).
- **επιστημονικό** (σε επιστημονικά κείμενα).

Το ύφος ενός κειμένου χαρακτηρίζεται:

α) Ανάλογα με τη σύνταξη, το λεξιλόγιο και, γενικότερα, τις γλωσσικές επιλογές:

- ⊙ Ο μακροπερίοδος λόγος με τη συνεχή υπόταξη αλλά και την επιλογή σπάνιων λέξεων διαμορφώνει ύφος περίπλοκο,

επιμελημένο, σύνθετο, τυπικό και επίσημο –κάποιες φορές και εξεζητημένο– και εντάσσει το κείμενο στη μορφή του απαιτητικού, προσεκτικού και καλά οργανωμένου λόγου. Η υιοθέτηση ενός τέτοιου ύφους δεν είναι μειονέκτημα, εφόσον ο συγγραφέας είναι έμπειρος και καλός χρήστης της γλώσσας.

- ⊗ Οι **κοφτές και σύντομες προτάσεις** δημιουργούν ύφος **εμφαντικό**, καθώς τονίζονται ιδιαίτερα τα λεγόμενα-γραφόμενα και οι επισημάνσεις του πομπού. Ταυτόχρονα το ύφος γίνεται **οικείο, άμεσο**.
- ⊗ Το ίδιο ιδιαίτερο και **εμφαντικό** ύφος δημιουργείται και με τις **αλληπάλληλες επαναλήψεις δευτερευουσών προτάσεων**.
- ⊗ Την ίδια λειτουργικότητα ως προς το ύφος έχει και ο **ασύνδετος λόγος**.
- ⊗ Το **ειδικό λεξιλόγιο** καθιστά το ύφος **σύνθετο, λόγιο, επιστημονικό**. Αυτό συμβαίνει κυρίως στον επιστημονικό λόγο ή στην πραγματεία, κειμενικά είδη στα οποία χρησιμοποιείται η γλωσσική ποικιλία μιας συγκεκριμένης επιστήμης, τέχνης ή και επαγγέλματος.
- ⊗ Η **ποιητική λειτουργία της γλώσσας** κάνει το ύφος **λογοτεχνικό** ή **λυρικό, στοχαστικό** (βλ. στο στοχαστικό δοκίμιο).
- ⊗ Το **καθημερινό λεξιλόγιο** δημιουργεί ύφος **οικείο**.
- ⊗ Το ύφος μπορεί να είναι **καυστικό, δηκτικό, ειρωνικό**, όταν ο συγγραφέας επιθυμεί να στηλιτεύσει, να σατιρίσει ένα πρόσωπο ή ένα γεγονός (βλ. χρονογράφημα).
- ⊗ Το **πομπώδες και στομφώδες** ύφος αποβλέπει στον εντυπωσιασμό και χαρακτηρίζεται από **υπερβολική μεγαλοπρέπεια, έλλειψη φυσικότητας**. Αυτό γίνεται με τη χρήση της καθαρεύουσας και εξεζητημένων-σπάνιων λέξεων και εκφραστικών μέσων.
- ⊗ Ο τόνος του κειμένου είναι **απρόσωπος και αντικειμενικός** με τη χρήση του **τρίτου προσώπου** και τη **λογική λειτουργία** της γλώσσας (αναφορική λειτουργία, επίκληση στη λογική).

⊗ Συνήθη μέσα που διευκολύνουν την κατανόηση και ενισχύουν τη ζωντάνια και την παραστατικότητα του λόγου είναι:

- το απλό, ανεπιτήδευτο, φυσικό και λιτό ύφος
- ο μικροπερίοδος λόγος
- η σαφήνεια και η ακρίβεια
- η χρήση πρώτου ρηματικού προσώπου
- ο διάλογος
- οι ρητορικές ερωτήσεις
- τα παραδείγματα
- οι αναλογίες/ παρομοιώσεις
- ο ευθύς λόγος

β) Ανάλογα με τη θεματολογία του κειμένου, τον σκοπό του συγγραφέα και τους δέκτες στους οποίους απευθύνεται:

- ⊗ Αν απευθύνεται σε ένα ειδικό κοινό, το θέμα του είναι ειδικό και ο στόχος του να ερμηνεύσει, να πραγματευτεί ένα εξειδικευμένο αντικείμενο, τότε το ύφος είναι πιο σύνθετο και επιμελημένο, απρόσωπο και με αντικειμενικό τόνο.
- ⊗ Αν απευθύνεται σε ένα ευρύ κοινό και το θέμα του είναι γενικότερου ενδιαφέροντος, τότε το ύφος θα έχει και στοιχεία αμεσότητας, προφορικότητας, οικειότητας.
- ⊗ Αν ο συντάκτης του κειμένου αποσκοπεί να τέρψει τον αναγνώστη, τότε το ύφος θα είναι λογοτεχνικό, λυρικό, χιουμοριστικό, σατιρικό.

➡ **Γενικά πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι οι παράγοντες που καθορίζουν το ύφος ενός κειμένου είναι:**

- α) το είδος του λόγου: π.χ. φιλική ή επίσημη επιστολή, άρθρο, επιστημονική εργασία, σελίδα ημερολογίου...
- β) ο στόχος του πομπού (του συντάκτη του κειμένου): π.χ. να ενημερώσει, να προβληματίσει, να συγκινήσει...
- γ) ο δέκτης (ακροατής ή αναγνώστης): π.χ. μαθητές, ευρύ αναγνωστικό κοινό, ειδικοί επιστήμονες...
- δ) η επικοινωνιακή περίσταση και το μέσο επικοινωνίας: π.χ. ομιλία στη Βουλή των Εφήβων, δημοσίευση στην ιστοσελίδα

του σχολείου, επιστημονικό εγχειρίδιο, εφημερίδα ευρείας κυκλοφορίας...

■ Η αναφορική και η ποιητική λειτουργία της γλώσσας

- ☑ **Αναφορική - λογική/ κυριολεκτική σημασία/ λειτουργία («δήλωση»):** παρουσιάζει μια πραγματικότητα και την αντίληψη που έχει ο πομπός γι' αυτήν, δηλαδή την πληροφορία που φέρει το μήνυμα. Παρέχει πληροφόρηση και απευθύνεται στη λογική του δέκτη.
- ☑ **Ποιητική - μεταφορική σημασία/ λειτουργία [«συν(υπο)δήλωση» ή «συνδήλωση»]:** παρουσιάζει το μήνυμα με ορισμένη μορφή (μεταφορική-συν(υπο)δηλωτική χρήση των λέξεων) που έχει στόχο την αισθητική απόλαυση. Ο συγγραφέας την εφαρμόζει, όταν θέλει να τέρψει τον δέκτη (να προσφέρει αισθητική απόλαυση), να συγκινήσει και γενικά να κάνει επίκληση στο συναίσθημά του. Ωστόσο, η μεταφορά χρησιμοποιείται ευρέως σε κάθε κείμενο και έχει πολλαπλές λειτουργίες: έμφαση, αμεσότητα-οικειότητα, ειρωνεία, επίκληση στο συναίσθημα του δέκτη κ.λπ.

■ Η χρήση μεταφορικού/ συν(υπο)δηλωτικού ή εικονοπλαστικού λόγου: Η σκοπιμότητα αυτής της χρήσης/ η συγγραφική πρόθεση/ οι στόχοι που υπηρετούνται

Με αυτά τα γλωσσικά στοιχεία ο πομπός επιδιώκει κατά κανόνα να διεγείρει συναισθήματα (αισιοδοξία, θαυμασμό, ευφορία, ανησυχία, αγωνία.), καθώς η χρήση αυτή συνδέεται με τη συγκινησιακή/ ποιητική λειτουργία της γλώσσας, τη δυνατότητά της να παραπέμπει τον αναγνώστη σε συνειρμούς (βλ. και παραπάνω).

■ Η χρήση ρητορικών ερωτήσεων και η λειτουργία/ η σκοπιμότητά τους

- ☑ Τα ρητορικά ερωτήματα έχουν κατά κανόνα επικοινωνιακό χαρακτήρα. Μ' αυτά δηλαδή ο πομπός-συγγραφέας συνομιλεί/διαλέγεται (εικονικά) με τον δέκτη-αναγνώστη. Η

χρήση λοιπόν αυτών των ερωτημάτων προσδίδει ζωντάνια-ενέργεια και δημιουργεί κλίμα αμεσότητας και οικειότητας.

- ☑ Επίσης, η χρήση ερωτήσεων συχνά στοχεύει στη συναισθηματική διέγερση του αναγνώστη και στην προσέλκυση του ενδιαφέροντός του όσον αφορά την επίλυση του προβλήματος που επισημαίνει. Μ' αυτά, λοιπόν, ο πομπός επιδιώκει ν' αφυπνίσει ή να ευαισθητοποιήσει τον δέκτη, να προκαλέσει προβληματισμό, απορία, ανησυχία. Η χρήση τους αισθητοποιεί την ανησυχία και την αγωνία του συγγραφέα για το θέμα/φαινόμενο/πρόβλημα που πραγματεύεται και μεταδίδει αυτά τα συναισθήματα στον αναγνώστη, φορτίζοντας συναισθηματικά το κείμενο.

■ Η λειτουργία του ασύνδετου σχήματος

- ☑ Προσδίδει πυκνότητα στο λόγο.
- ☑ Αισθητοποιεί τον καταϊγισμό προβλημάτων // το μέγεθος των συνεπειών // την πληθώρα των φαινομένων ...
- ☑ Επιτυγχάνει τη δραματοποίηση – προκαλεί συναισθηματική φόρτιση στον αναγνώστη.
- ☑ Συμβάλλει στην παραστατικότητα – ενισχύει τη ζωντάνια και αμεσότητα του κειμένου.

■ Η λειτουργία του ευθέος λόγου - του διαλογικού στοιχείου

Με την εκφραστική αυτή επιλογή ο συντάκτης του κειμένου επιδιώκει να αποδώσει με τρόπο άμεσο και εύληπτο την άποψη κάποιου σχετικά με ένα θέμα. Έτσι, το ύφος του γίνεται ζωηρό και παραστατικό (τεχνική δραματοποίησης).

■ Η χρήση α' πληθυντικού προσώπου

- ☑ Με αυτόν τον τρόπο ο συγγραφέας παρουσιάζεται ο ίδιος ως (συμ)μέτοχος/κοινωνός όσων αναφέρει. Έτσι, η χρήση αυτού του προσώπου δίνει αμεσότητα στον λόγο, δημιουργεί ύφος πιο οικείο, ζωντανό και παραστατικό, καθώς παρέχει στον αναγνώστη την αίσθηση της συμμετοχής στις διαπιστώσεις/απόψεις που διατυπώνονται στο κείμενο.

- ☑ Όταν μάλιστα γίνεται λόγος για κάποιο (συλλογικό/κοινωνικό) πρόβλημα/φαινόμενο, με τη χρήση του πρώτου πληθυντικού προσώπου αισθητοποιείται η **καθολικότητα των επισημάνσεων** ή απόψεων που διατυπώνονται, η **συνυπευθυνότητα του αναγνώστη** –ο οποίος μ' αυτόν τον τρόπο «εμπλέκεται» στο πρόβλημα– και η ανάγκη ανάληψης δράσης από την πλευρά του για την αντιμετώπισή του.

■ **Γενικότερα, ως προς τη χρήση των ρηματικών προσώπων πρέπει να έχουμε υπόψη μας τα παρακάτω:**

- **α'ενικό:** δημιουργεί οικειότητα μεταξύ πομπού και δέκτη, δίνει αμεσότητα, εξομολογητικό τόνο στο κείμενο και συναισθηματική θερμότητα (γί' αυτό χρησιμοποιείται στο ημερολόγιο, στο στοχαστικό δοκίμιο και εν μέρει στις ομιλίες και στα άρθρα)
- **α'πληθυντικό:** δίνει στο κείμενο **συλλογικότητα-καθολικότητα** (ο συγγραφέας συμπεριλαμβάνει τον εαυτό του στην ομάδα των αναγνωστών, εντάσσει τους αναγνώστες στον προβληματισμό του, «γεφυρώνοντας» την απόσταση συγγραφέα-αναγνώστη). Επίσης: **οικειότητα, αμεσότητα και συναισθηματική θερμότητα.**
- **β'πρόσωπο:** δημιουργεί αμεσότητα, ζωνρότητα, επικοινωνιακή δραστηκότητα, συναισθηματική επιρροή στον δέκτη (χρησιμοποιείται σε επιστολές, προτρεπτικές ομιλίες). Επίσης, το β' ενικό μπορεί να χρησιμοποιείται για λόγους γενίκευσης αντί του γ' προσώπου, που είναι απρόσωπο (εσύ = ο καθένας)
- **γ'πρόσωπο:** δίνει στο κείμενο **αντικειμενικότητα, αποστασιοποίηση και ουδετερότητα** (χρησιμοποιείται σε όλα τα κείμενα, κυρίως όμως στα αποδεικτικά δοκίμια και στα άρθρα). Με τη χρήση του, ο λόγος γίνεται **αντικειμενικός και απρόσωπος.**

■ **Η χρήση ενεργητικής ή παθητικής σύνταξης**

- ☑ **Ενεργητική σύνταξη** χρησιμοποιούμε όταν επιθυμούμε να τονίσουμε/να προβάλλουμε το πρόσωπο που ενεργεί, τον κύριο φορέα της δράσης - δηλαδή το υποκείμενο της πρότασης.
- ☑ **Παθητική σύνταξη** χρησιμοποιούμε όταν επιθυμούμε να τονίσουμε/να προβάλλουμε την ίδια τη ρηματική ενέργεια/πράξη και

το αποτέλεσμα της δράσης αυτής, αποκρύπτοντας παράλληλα το υποκείμενο.

Ταυτόχρονα η παθητική σύνταξη:

- ✓ διαμορφώνει απρόσωπο-αποστασιοποιημένο ύφος &
- ✓ προσιδιάζει στον ακαδημαϊκό-επιστημονικό ή δοκιμιακό λόγο.

■ Η χρήση παραδειγμάτων

Τα παραδείγματα βοηθούν τον αναγνώστη να προσεγγίσει και να κατανοήσει το συχνά γενικό και αφηρημένο νόημα των θεωρητικών προσεγγίσεων και συλλήψεων του συγγραφέα.

Όταν μάλιστα είναι εύστοχα και αντιπροσωπευτικά, καθιστούν το κείμενο πιο προσιτό κι έτσι διευκολύνουν την προσέγγιση και σύλληψη του νοήματος, εφόσον αναφέρονται σε οικεία πράγματα-φαινόμενα.

■ Η χρήση παρενθέσεων

Με τις παρενθέσεις (ή: τις αγκύλες: [] και τη διπλή παύλα: - -) ο συγγραφέας:

- ☑ σαφηνίζει, επεξηγεί ή συμπληρώνει τις απόψεις του, σε σημεία τα οποία θεωρεί ότι χρειάζονται αποσαφήνιση ή συμπλήρωση (με τη χρήση επιμέρους/ειδικών πληροφοριών και στοιχείων)
- ☑ παραθέτει προσωπικά σχόλια
- ☑ παραθέτει παραπομπές και πηγές παραθεμάτων

☞ Οι πληροφορίες-τα στοιχεία που εγκλείονται σε παρένθεση θεωρούνται από τον συντάκτη του κειμένου ως δευτερεύοντα-συμπληρωματικά και, επομένως, λιγότερο σημαντικά.

■ Η χρήση του θαυμαστικού

- ☑ Το θαυμαστικό χρησιμοποιείται ως σχόλιο, για να δώσει έμφαση στο συναίσθημα. Έτσι, μπορεί να εκφράζει: θαυμασμό, έκπληξη, ειρωνεία, απορία, αμφισβήτηση, ανησυχία, αμφιβολία, υπερβολή,

φόβο, χαρά, ελπίδα, ή για να υπογραμμιστεί η εντύπωση από κάτι απίστευτο.

Ειδικότερα:

- σημειώνεται έπειτα από τα επιφωνήματα και τις επιφωνηματικές εκφράσεις: π.χ. *Αχ!*, *Ζήτω!*, *Χριστός Ανέστη!*
- μπαίνει στο τέλος των φράσεων με τις οποίες εκδηλώνονται έντονα συναισθήματα (βλ. παραπάνω), καθώς και ξαφνικά αισθήματα ή προσταγές: π.χ. *Τί λαμπρός άνθρωπος!*, *Στάσου!*
- χρησιμοποιείται στις επικλήσεις-προσκλήσεις, με ονόματα σε πτώση κλητική: π.χ. *Δανάη!*
- χρησιμοποιείται όταν θέλουμε να υπογραμμιστεί το απίστευτο μιας κατάστασης (για έμφαση): *Φαντασίες!*
- χρησιμοποιείται όταν η πρόταση έχει ερωτηματικό χαρακτήρα, αλλά στην πραγματικότητα είναι επιφωνηματική: *Πού καταντήσαμε!*, *Και πιστεύεις κι εσύ τέτοια πράγματα!*

■ Η χρήση των εισαγωγικών

Ο συντάκτης ενός κειμένου χρησιμοποιεί **εισαγωγικά**, για να:

- μεταφέρει αυτούσια (αυτολεξεί) τα λόγια άλλων προσώπων
- δηλώσει την αποστασιοποίησή του από τα γραφόμενα (έμμεση αμφισβήτηση)
- προσδώσει ειρωνικό τόνο σε όσα γράφει
- δώσει σε μια λέξη ή σε μια φράση διαφορετική σημασία από τη συνηθισμένη (μεταφορική/συν(υπο)δηλωτική λειτουργία)
- εισαγάγει στο κείμενο λέξεις που ανήκουν σε ειδικό λεξιλόγιο (ειδικούς όρους)
- σημειώσει τίτλους βιβλίων, θεατρικών έργων...

■ Η χρήση παρομοιώσεων και αναλογίας

Γενικά, οι **παραλληλισμοί** (παρομοιώσεις, αναλογίες) μεταξύ προσώπων ή πραγμάτων (δηλ. φαινομένων, καταστάσεων...) επιτρέπουν την ευκολότερη κατανόηση και ερμηνεία τους, εφόσον γίνονται σε σχέση με κάτι οικείο/γνωστό ή εύληπτο (εύκολα κατανοητό) στον αναγνώστη.

■ Η χρήση των αποσιωπητικών (...)

Τα **αποσιωπητικά** δηλώνουν:

- απλή παράλειψη
- σκόπιμη/συνειδητή αποσιώπηση, η οποία εμπλέκει τον αναγνώστη στην «αποκωδικοποίηση» του γλωσσικού μηνύματος, αφήνοντας το περιθώριο για ποικίλες προσωπικές ερμηνείες (προβληματισμός)
- έμμεσο σχόλιο: ειρωνεία, έμμεση κριτική και απόρριψη των θέσεων/απόψεων που διατυπώνονται, συγκίνηση, συγκεκριμένη απειλή κ.τ.ο.

■ Η χρήση διπλής τελείας (:)

Η **διπλή τελεία/ άνω και κάτω τελεία (:)** χρησιμοποιείται για:

- να εισαγάγει παράδειγμα/ παραδείγματα
- να εισαγάγει επεξηγήσεις/ ειδικές λεπτομέρειες
- να εισαγάγει αυθεντίες

■ Η λειτουργία του τίτλου του κειμένου.

Σχολιάζουμε:

- την έκταση
- τις γλωσσικές/ εκφραστικές επιλογές: τη στίξη, το ύφος, το οηματικό πρόσωπο, την ύπαρξη ή όχι οήματος (έλλειψη)...
- αν προσελκύει το ενδιαφέρον του αναγνώστη και με ποια μέσα
- αν είναι αντιπροσωπευτικός του νοήματος - πληροφοριακός ή υπαινικτικός
- αν έχει σχόλιο και ποιο είναι αυτό/ πώς δηλώνεται

■ Η υποκειμενική και η αντικειμενική οπτική γωνία/ σκοπιά του πομπού

Για να την εντοπίσουμε, εξετάζουμε:

α) τη μορφή-τις γλωσσικές επιλογές του συντάκτη του κειμένου:

- Αντικειμενικότητα** φανερώνουν τα παρακάτω γλωσσικά στοιχεία:

- Η χρήση τρίτου ρηματικού προσώπου. Ατονεί έτσι το υποκείμενο (ο συντάκτης του κειμένου), ώστε να προβληθεί-αναδειχθεί η ρηματική ενέργεια (πράξη, γεγονός ή φαινόμενο).
- Η χρήση παθητικής σύνταξης (βλ. παραπάνω).
- Η χρήση επιστημονικών όρων.
- Η αναφορική λειτουργία της γλώσσας (κυριολεξία → σαφήνεια, ακρίβεια).

Υποκειμενικότητα φανερώνουν τα παρακάτω γλωσσικά στοιχεία:

- Η χρήση πρώτου ρηματικού προσώπου → άμεση εμπλοκή του υποκειμένου/ του συγγραφέα.
- Η ποιητική-συν(υπο)δηλωτική χρήση της γλώσσας.
- Η ειρωνεία.
- Η χρήση εγκλίσεων επιθυμίας: υποτακτικής (= παρουσιάζει αυτό που σημαίνει το ρήμα ως ενδεχόμενο ή υποκειμενικό), ευκτικής (= δηλώνει ευχή) ή προστακτικής (=δηλώνει προσταγή ή προτροπή).
- Λέξεις που δηλώνουν ορισμένη-προσωπική οπτική γωνία (π.χ. όπως πιστεύω, κατά την άποψή μου, εκτιμώ ότι κ.τ.ο.) ή επιρρήματα που σχολιάζουν όσα αναφέρονται(π.χ. πιθανόν, ενδεχομένως, αναμφίβολα κ.τ.ο.).

β) το περιεχόμενο του κειμένου:

Αντικειμενικότητα (επιδίωξη αντικειμενικότητας) φανερώνει η επίκληση στη λογική με επιχειρήματα-συλλογισμούς (κυρίως οι παραγωγικοί, υπό την προϋπόθεση να είναι ορθοί και να μην αποτελούν σοφίσματα) ή/και τεκμήρια (π.χ. ιστορικά παραδείγματα, πορίσματα ερευνών, στατιστικά δεδομένα κ.τ.ο.) και η αυθεντία.

Υποκειμενικότητα φανερώνει η ύπαρξη σχολίων (άμεσων είτε έμμεσων, π.χ. με σημεία στίξης) και η συγκινησιακή-βιωματική χρήση του λόγου (επίκληση στο συναίσθημα). Επίσης η επίκληση στο ήθος του πομπού και η επίθεση στο ήθος του αντιπάλου.

■ Η παρατακτική και η υποτακτική σύνταξη/ σύνδεση των προτάσεων

- ☑ **Παρατακτική σύνδεση ή παράταξη** ονομάζεται η κατά σειρά τοποθέτηση ισοδύναμων προτάσεων (κύρια + κύρια ή δευτερεύουσα + δευτερεύουσα) με τη χρήση παρατακτικών συνδέσμων (και, κι, ούτε, μήτε, ουδέ, μηδέ, μα, αλλά, παρά, όμως, ωστόσο, ενώ, μόνο, λοιπόν: βλ. γραμματική νέας ελληνικής γλώσσας).
- ▶ Με τη χρήση παρατακτικής σύνδεσης ο λόγος γίνεται απλός και λιτός.

- ☑ **Υποτακτική σύνδεση ή υπόταξη** ονομάζεται η κατά σειρά τοποθέτηση ανόμοιων προτάσεων (κύρια + δευτερεύουσα ή κύρια + δευτερεύουσα + δευτερεύουσα), δηλαδή η εξάρτηση μιας δευτερεύουσας πρότασης από μια κύρια ή από άλλη δευτερεύουσα με τη χρήση υποτακτικών συνδέσμων (ώστε, πως, που, ότι, όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν, μόλις, προτού, ώσπου, ωστόσο, όσο που, γιατί, επειδή, αν, άμα, να, για να μην, μήπως: βλ. γραμματική νέας ελληνικής γλώσσας).
- ▶ Με τη χρήση υποτακτικής σύνδεσης ο λόγος γίνεται περίπλοκος, προκειμένου να εκφράσει σύνθετα και πυκνά νοήματα.